

ВІДГУК

офіційного опонента д. філос. н., професора О. М. Юркевич на дисертацію Н. Г. Манойло «Феномен нотаріуса в бутті сучасної людини та суспільства (екзистенціальні та соціокультурні виміри)» поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук, спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Тема докторської дисертації Н. Г. Манойло є безперечно актуальною в різних аспектах. Вона стосується переосмислення значення нотаріуса та нотаріальної спільноти в правовому полі сучасного суспільства з відкриттям нових соціально-правових перспектив його майбутнього. Це здійснюється з позиції включення тематики нотаріуса та нотаріату в коло філософських проблем буття людини та суспільства в екзистенціальному та соціокультурному вимірах. Така постановка питання підтверджується розглядом нотаріуса як феномена. Новий ракурс тематизації проблематики щодо нотаріуса та нотаріату має особливе значення для сучасної України, демократизації та гуманізації її правових інститутів, тим більше, в період війни з РФ. Дана робота є свідченням направленості вектору сучасних філософських досліджень на розвиток людської свідомості, зокрема правосвідомості, в напрямку гуманістичних ідеалів.

Вже визначення актуальності дисертаційного дослідження Н. Г. Манойло свідчить про оригінальність методологічного підходу до проблеми нотаріуса як феномена в бутті сучасної людини та суспільства.

Отже, надамо загальну характеристику роботи.

В дисертаційному дослідженні Наталії Григорівни Манойло ставиться за мету довести феноменальність нотаріуса й нотаріальної спільноти з найвищим рівнем правової культури у необхідності дотримання законодавства в суспільному житті.

Дослідження цієї теми здійснюється з використанням широкого спектру філософської методології. Зокрема, залучаються: діалектичний підхід Гегеля,

ідеї Л. Фейєрбаха, М. Шелера, Е. Фромма, положення філософії екзистенціалізму, герменевтики тощо. Ідейним каркасом та головною формотвірною методологією даного дослідження є сучасна філософська метаантропологія та андрогін-аналіз Н. Хамітова, а також їх соціально-культурні аспекти в роботах С. Крилової. Таким чином, актуальна тематика щодо феномену нотаріусу досліджується з використанням сучасної філософської методології. Більш того, Н. Г. Манойло робить свій вклад в розвиток цієї методології, розробляючи авторський методологічний підхід – метаантропологію правосвідомості у трьох вимірах буття – буденному, граничному й метаграничному. При актуалізації екзистенційних станів досліджуваного феномену авторка здійснює етимологічний аналіз та пропонує визначення поняття нотаріуса і нотаріату, переосмислення таких категорій як «справедливість», «честь», «гідність», «правда» і «кривда» з позицій їх соціальної цінності. При формуванні структури роботи використовується дедуктивний метод сходження від абстрактного до конкретного. Дослідження здійснюється на стику соціальної філософії, філософської антропології та філософії права. Залучаються знання з інших наук (феномен імпресінгу з сучасної генетики). Тому робота має міждисциплінарний характер.

Досліджується значення нотаріуса та нотаріальної спільноти як індивідуального та колективного суб'єктів з точки зору регулювання правовідносин та впливу на розвиток правосвідомості в суспільстві. В роботі висловлюється занепокоєння станом розуму, ступенем розумового розвитку, відношенням до інтелектуальної меншини в українському суспільстві. Авторка заперечує тривіальне стереотипове уявлення щодо діяльності та ролі нотаріуса й доводить, що нотаріус та нотаріат мають суттєве значення для становлення та розвитку української держави в перспективі набуття нею статусу демократичної та правової на шляху до європейської спільноти. Для неї це не просто нотаріус в звичному побутовому чи вузькопрофесійному сенсі, не просто «секретар чи

писарчук», а нотаріус з філософським світоглядом. В такому розширеному щодо плаского функціоналізму плані в роботі формується філософія нотаріату.

Проблематика нотаріусу та нотаріату несподівано постає в екзистенційному ракурсі, відкриваючи раніше не проявлений в філософсько-теоретичному осмисленні шар їх буття. Нотаріус – це людина, а не просто функціонер. Причому, специфічність буття нотаріуса обумовлена сформованим у нього фаховим праворозумінням.

Текст дисертації просякнутий переживаннями з особистісного життєвого та професійного досвіду. Здається, екзистенція нотаріуса ототожнюється з авторською екзистенцією, що залишає в тексті «сліди» переживань на особистісному життєвому шляху зростання персональної правосвідомості. І це викликає довіру до авторки як людини, до тексту з визначеним теоретичним підходом та її громадянської позиції в цілому. Тому робота і в екзистенційному сенсі безумовно є авторською. Вона є авторською і в науковому сенсі, бо персональна екзистенція набула концептуальної (понятійної) форми та відповідного термінологічного маркування. Дисертантка володіє виразною мовою, тонко розрізняє смислові нюанси.

Авторка дисертації Н. Г. Манойло здійснила важливе дослідження, яке збагачує та прояснює досі існуючі уявлення стосовно феномену нотаріуса та нотаріату. Вперше в українській філософії феномен нотаріуса в бутті сучасної людини та суспільства в екзистенційному та соціокультурному вимірах запропонований як предмет дисертаційного дослідження. Дисертантка приймає ідеї української філософії як концептуальні підстави та «живе» слово нації, визначаючи духовні основи людяності в праві. Авторка пише: «Для тих, хто професійно займається посвідченням юридичних актів, надаючи їм публічного характеру, недостатньо ставити печатки на паперах. Важливість дотримання правових актів має усвідомлюватись ними як внутрішня розумно-вольова й водночас сердечна печатка власного організму» (с. 115). В роботі здійснюється

аналіз і враховуються в авторському підході відмінності між визначеннями правових понять у філософії та законодавстві. Зважаючи на генезис знання про право з філософії та підпорядкування обсягу знань про право щодо філософського знання. Це дозволяє обґрунтувати необхідність комплексного соціально-філософського та філософсько-антропологічного підходу до феномену нотаріусу та нотаріату.

Безумовною перевагою дисертаційного дослідження є виведення феномену нотаріуса на філософський рівень розуміння. Новим є розкриття сутності нотаріуса в суспільному бутті шляхом зміни змісту і обсягу поняття нотаріуса й нотаріату, що має декілька наслідків: підвищення соціокультурної цінності та самоцінності даного феномена, визначення даного феномена в філософії права та соціальній філософії, викриття недостатності ознак нотаріуса в законодавчих дефініціях, перегляд значення поняття юридичної еліти, відкриття та ствердження зростання духовності і душевності в питаннях нотаріальної практики та праворозуміння взагалі, переосмислення поняття досконалості права тощо. Н. Г. Манойло визначає нотаріат як правовий інститут громадянського суспільства.

В цілому обґрунтовані всі пункти новизни, що демонструють авторську позицію. Високий якісний рівень дослідження дозволяє стверджувати, що воно сприятиме становленню сучасної філософської думки, інтеграції української філософської думки зі світовою. Під метаантропологією свідомості розуміється «розвиток правосвідомості за межі буденного рівня» (с. 123).

Стосовно змісту дисертації як він розкривається в окремих розділах дисертації.

Аналіз поставленої проблеми розгортається починаючи з її історико-філософських та методологічних передумов (в першому розділі). Надається високопрофесійний аналіз джерельної бази, понятійного апарату. Ретельно аналізуються основні терміни та поняття. Визначений брак фундаментальних

досліджень з розвитку філософського рівня свідомості українських правників. Ставиться дослідницьке завдання щодо розробки методологічних засад феномена нотаріуса. Переосмислюється значення приватного нотаріуса у порівнянні з державним на шляху до демократизації українського суспільства. Зокрема, у «подоланні суспільної інфантильності» (с. 123) перед загрозами глобалізованого світу.

Другий розділ дисертації присвячений розгляду трансформації правосвідомості нотаріуса в екзистенціальних вимірах буття. Дисертантка приділяє особливу увагу впливу різних типів світогляду на правосвідомість нотаріуса. Серед найвагоміших виділяються три виміри людського буття в метаантропології та відповідні типи свідомості. В той же час вона наводить аргументи проти світоглядних домінант буденного буття та їх впливу на діяльність нотаріуса. Але підкреслює продуктивність переходу від буденного до граничного й, особливо, – метаграничного буття.

Третій розділ містить дослідження морально-етичного та професійного змісту правосвідомості й діяльності нотаріуса, його професійної етики. Новим також є осмислення суб'єктності нотаріусів як «дружніх суддів», положення про провідну роль спільноти нотаріусів у її правовому впливі на суспільство. Переосмислюються поняття «честь», «закон», «справедливість», «правда», «гідність».

Резюмуючим є четвертий розділ, в якому розкривається авторська позиція дисертанта. В цьому розділі обґрунтовуються переваги усвідомлення нотаріату в філософському аспекті формування правосвідомості, в контексті державного управління, перспективи подальшого розвитку даного соціо-культурного феномену в світлі ідеї справедливості в сучасній соціально-філософській картині світу людини.

У п'ятому розділі в контексті методології андрогін-аналізу розглядається специфіка гендера як соціокультурного феномена у професійному бутті нотаріуса як особистості.

Дисертант використовує широку палітру філософських джерел, з яких 70 – іноземними мовами. Аналіз здійснюється на високому фаховому рівні, демонструється належна ерудиція.

Відзначаючи безумовно значний науковий внесок дисертанта в сучасну філософію України, відкриття в дисертації нових шляхів розвитку соціальної філософії в аспекті її філософсько-правової проблематики, водночас виникають певні зауваження та побажання, дискусійні міркування тощо.

1. Дисертантка констатує, наводить аргументи, аналізує з помітним емоційним піднесенням. І в ці моменти іноді виникає неточність у використанні деяких модальностей, зокрема, – необхідності та можливості. Так, в меті йдеться про демонстрацію високого рівня правової культури нотаріуса й нотаріальної спільноти як феномена. Але, як здається, мається на увазі саме необхідність цієї демонстрації, бо в бутті високий рівень не завжди демонструється. Можливо, така модальність видає деяку ідеалізацію образу нотаріуса, діяльністю якого авторка захоплюється. Подібна ідеалізація простежується також у випадках, коли мова йде про нотаріальну спільноту як провідну правосуб'єктну верству суспільства. Думаю, інші фахівці права можуть також претендувати на провідну роль в аспекті правосуб'єктності. В цьому плані сумнівним також виглядає твердження про те, що «серед всіх представників юридичної професії почуття справедливості найбільшою мірою властиве нотаріусам» (с. 271).

2. В подальших наукових розвідках хотілося б побажати доповнити методологію підходами феноменології, – якщо дисертантка продовжить вивчення нотаріуса саме як феномену.

3. Авторка стверджує схильність нотаріуса з філософським світоглядом до нотування своїх душевних переживань в усній або письмовій формі. Нотаріус в цьому плані постає носієм літературного таланту: «не просто писар чи посвідчувач законності певних нотаріальних діянь, це й дослідник і літератор з критичним і креативним мисленням» (с. 366). Бажано було б глибше розкрити зміст цієї думки у зв'язку з феноменом нотаріуса в аспекті його провідної правосуб'єктності.

Загалом зазначене не впливає на високу оцінку дисертаційної роботи Н. Г. Манойло, її дослідницького вкладу в розробку феномену нотаріуса в бутті сучасної людини в соціальній філософії.

Дисертаційна робота Н. Г. Манойло виконана на високому науково-методологічному рівні, є самостійною та новаторською, оскільки автор розвиває власний підхід з метаантропології правосвідомості. Основні наукові результати дисертації та автореферату викладені у повному обсязі у наукових працях автора, які опубліковані у фахових та наукометричних виданнях. Отримані результати дисертації пройшли належну апробацію на наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів. Зміст дисертаційної роботи та її автореферату містять елементи наукової новизни.

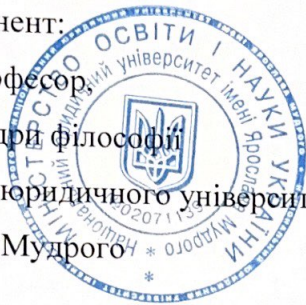
Отже, дисертація Манойло Наталії Григорівни «Феномен нотаріуса в бутті сучасної людини та суспільства (екзистенціальні та соціокультурні виміри)», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії є цілком самостійним і завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що є важливим внеском у розвиток сучасної соціальної філософії.

Дисертаційне дослідження Н. Г. Манойло «Феномен нотаріуса в бутті сучасної людини та суспільства (екзистенціальні та соціокультурні виміри)» є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам Порядку

підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. №1197.

Офіційний опонент:

д. філос. н., професор,
професор кафедри філософії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

О. М. Юркевич

Підпис	<i>Юркевич О.М.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач. ВК	<i>[Signature]</i>
	<i>08</i> . <i>11</i> . <i>2023</i> р.